

DOI 10.36074/logos-13.12.2024.019

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ У СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗАХ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ МІЖНАРОДНОЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ

Ганган В'ячеслав Георгійович¹**Науковий керівник: Омельчук Любов Василівна²**

1. здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти 081 «Право»*ПВНЗ «Європейський університет», місто Київ, УКРАЇНА***ORCID ID: 0009-0008-6835-619X****2.** канд. юрид. наук, доцент*ПВНЗ «Європейський університет», місто Київ, УКРАЇНА*

На сьогодні проблеми кіберзлочинності вийшли на новий рівень розвитку, адже рівень цифрової трансформації економіки в країнах Європи та світу набувають з кожним роком все більшого масштабування у імплементації віртуальних технологій як на рівні державного управління так і на рівні приватного сектору економіки.

Більшість традиційних транснаціональних компаній, якими є Amazon, Apple, Google з кожним роком відмовляються від застарілих технологій та удосконалюють свою діяльність за допомогою новітніх розробок у віртуальному секторі економіки, використовуючи у своїй діяльності власні фінансові та платіжні екосистеми, утворюючи альтернативну економіку.

Зазвичай схожі системи однак вже непублічних компаній можуть використовувати альтернативні засоби розрахунків за просування своїх бізнес інтересів та проектів, виплачувати заробітну плату найманим працівникам, здійснювати розрахунки з контрагентами за допомогою віртуальних активів (криптовалюти), тощо.

Європейський союз розпочав впроваджувати в систему державного управління віртуальні технології ще з 2000-х років, з початку за програмою e-Europe 2002, e-Europe 2005, а у 2010 році була запроваджена стратегія e-Government i-2010, яка продовжила розвиток електронного Урядування.

ABSCHNITT 6.

RECHT UND VÖLKERRECHT

У 2015 році урядом ЄС була оголошена стратегія (Digital Single Market) спрямовану на інтеграцію цифрових технологій у державне управління. [6, с.184-185]

Україна на відміну від країн Європейського союзу відносно недавно з 2014 року, а реально з 2019 року розпочала запроваджувати в систему державного управління програмні забезпечення, новітні віртуальні технології для спрощення процедур надання адміністративних послуг та продовжує декларувати свій намір про тотальну цифровізацію усіх сфер економіки держави та удосконаленню державних послуг.

На рівні того, як стрімко розвивається бізнес у етапах цифровізації систем управління та менеджменту, так само інтенсивно та прогресивно рухається у бік цифрового розвитку міжнародна кіберзлочинність.

На сьогодні вже можливо говорити, що використання віртуальних активів є частиною світової економіки, а деякі держави такі як Сальвадор визнали Bitcoin як легальний платіжний засіб, а у 2024 році політичні сили США оголосили про намір формувати стратегічний резерв, який буде складатись із Bitcoin. [8]

У такому просторі цифрових можливостей почали організовуватись нові злочинні угруповання до складу яких переважно входять ІТ-фахівці з різних куточків світу, які за допомогою програмного забезпечення та сайтів вимагачів можуть блокувати роботу органів державної влади різних країн та міжнародних приватних корпорацій.

За побідними обставинами у місті Києві скерований до суду обвинувальний акт відносно громадян України, які входили за версією слідства до міжнародного кримінального угруповання, які за допомогою сайтів вимагачів, вимагали та отримували 500 Bitcoin за їх розблокування.

Насамперед зловмисники зламували облікові записи працівників підприємства-жертви, використовуючи інформацію з відкритих джерел та методи соціальної інженерії. З привласнених акаунтів хакери розповсюджували шкідливий програмний код у корпоративній екосистемі. У такий спосіб зловмисники отримували доступ до серверів та викрадали з них інформацію.

Після цього дані на комп'ютерах жертв зашифровувалися і робилися непридатними для використання. За дешифрування інформації члени міжнародної хакерської групи вимагали мільйонні виплати у криптовалюти.

Наприклад, за відновлення роботи серверів однієї з провідних хімічних компаній Нідерландів, зловмисники веліли перерахувати 450 BTC (біткоїнів) на підконтрольний криптогаманець, що в еквіваленті складає 48 мільйонів гривень.

Для знешкодження злочинного угруповання та аналізу цифрових даних до столиці прибули більше 20 правоохоронців з Норвегії, Франції, Німеччини та Федерального бюро розслідувань США. На території Нідерландів Європолом було створено спеціальну робочу групу та VCP (Віртуальний командний пункт) для невідкладного аналізу інформації, отриманої в ході проведення слідчих дій на території України [7].

Однак за відсутністю єдиної міжнародної законодавчої бази такі випадки розслідування та розкриття відповідних злочинів може ускладнюватись процедурою формування процесуальної доказової бази для визначення експертним шляхом фінансових збитків, адже нормативні акти країн Євросоюзу мають власне законодавство у судовій експертній діяльності.

Правила MiCa (регламент (ЄС) 2023/1114 Європейського парламенту та Ради від 31 травня 2023 року про ринки криптоактивів та внесення змін до регламентів (ЄС) No 1093/2010 та (ЄС) No 1095/2010 та Директив 2013/36/ЄС та (ЄС) 2019/1937), які у Європейському союзі почали діяти у 2024 році такі питання щодо визначення єдиного порядку проведення судово-експертних досліджень криптовалют не вирішують, а лише вказують, що такі експерти можуть бути залучені на рівні аудиту в окремих випадках необхідних в межах дій статей 94, статті 129 Регламенту [9].

Як слушно вказують українські дослідники, Дмитрієва К.С., Іванова О.В. хоча відповідної експертної методики в Україні щодо дослідження віртуальних активів як явища не існує, віртуальні активи як цифрова річ все ж таки можуть бути предметом судово-економічної експертизи та орієнтовно відповідати на такі питання: яка схема руху цифрових активів, чи відповідає операція купівлі-продажу цифрових активів ринковим умовам, чи була можливість на придбання відповідного віртуального активу [2, с.159].

За таких запропонованих умов, випустити судову експертизу зі загаданим колом питань можливо лише опираючись на діючі вимоги закону в яких визначено поняття віртуальні активи, що передбачені в актах законодавства України, зокрема, в Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» та Цивільному кодексі України.

Так, у п. 13 частини 1 статті 1 Закону № 361-IX визначено, що віртуальний актив - це цифрове вираження вартості, яким можна торгувати у цифровому форматі або переказувати і яке може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей. [3]

ABSCHNITT 6.

RECHT UND VÖLKERRECHT

У положенні статті 179-1 ЦК України визначено, що віртуальний актив вважається цифровою річчю та благом, що створюється та існує виключно у цифровому середовищі та має майнову цінність. [9]

Тож на сьогодні чинні акти законодавства України вказують про майнову цінність віртуального активу та цифрову виражену вартість, проте порядок визначення такої цінності та вартості наразі у законодавчому просторі не існує, що у майбутньому може ставити під загрозу визнання доказів у кримінальному суді недопустимими з огляду на відсутність їх експертної перевірки у процесуальному порядку.

Так, поряд із відсутністю у легальному сенсі судово-експертних методик в Україні, які б дозволяли перевірити правильність визначення вартості віртуального активу, на сьогодні існують так звані транскордонні компанії з блокчейн-аналітики, якими є наприклад компанії Chainalysis, Elliptic, які можуть надавати визначення вартості криптовалютам. [1]

Вказані компанії з блокчейн-аналітики надають сервіс, який здатний використовувати спеціальні інструменти для аналізу блокчейну з тим, щоб відстежувати рух віртуальних активів по блокчейну, прослідкувати зв'язок між операціями з криптовалютою та рухом традиційних коштів у банках, які співпрацюють з криптокомпаніями, виявляти ідентифіковані гаманці в певних юрисдикціях де користувачі пройшли процедуру KYC (Know Your Customer) на криптобіржах, або інших публічних фінансових сервісах обміну активів, тощо.

При розслідуванні міжнародної кіберзлочинності, яка використовує віртуальну валюту як засіб або предмет вчинення злочину, звіти таких компаній теоретично можуть заміщувати експертні висновки національних судових експертів, які у кримінально-процесуальному сенсі можуть бути оформлені як висновок спеціаліста та віднесені до категорії доказів.

Однак звіти та послуги відповідних публічних компаній надають лише допомогу у розкритті певних фактів, що у подальшому можуть бути використанні як інформація для розслідування кіберзлочинності, і навіть в цьому випадку якщо аналітична інформація буде трансльована у відповідний висновок спеціаліста, процесуальна перевірка цієї інформації в рамках судово-експертного дослідження за відсутністю належного правового регулювання в Україні є неможливою.

І такий розклад речей, який існує в інформаційному суспільстві України є вкрай негативним явищем, оскільки критерії відповідності поняття віртуального активу (цифрової річчі) принципу правової визначеності постійно буде ставитись під сумнів в процесуальному правозастосуванні.

Яскравим прикладом є судова справа у розслідуванні кримінального правопорушення купівлі громадянином України психотропної речовини, який розраховувався із постачальником як вказав суд шляхом безготівкового

банківського переказу міжнародної криптовалюти в розмірі 0,6 біткоіна, що за курсом НБУ становило приблизно 600 доларів США. Після здійснення оплати зазначена партія таблеток була надіслана з Нідерландів до України міжнародним поштовим відправленням на адресу замовника. [5]

У вироку суд надав власну оцінку вартості 0,6 Біткоіна у доларах США без проведення відповідних судових експертиз або висновків спеціаліста та послався лише на курс Національного банку України, що є з точки закону сумнівною оцінкою, оскільки інформація розміщена на сайті НБУ є довідковою, а Біткоін як іноземна валюта національним регулятором не визнана, що призводить до правової невизначеності порядку майнової оцінки вартості віртуального активу з точки зору його застосування без наявної законодавчої бази, що регулює обіг віртуальних активів в Україні.

Висновки: Затягування зі сторони України процесу впровадження в національне законодавство належного правового регулювання обігу віртуальних активів (цифрової річчі) вже на сьогодні негативно впливає на практику правозастосування цих прогалин в судах України, порушуючи принцип верховенства права, що негативно може впливати на показники якості виконання вимог України в рамках зобов'язання про приведення національного законодавства у відповідність з вимогами праву ЄС.

Відсутність належного врядування може у подальшому впливати на оцінку якості показників реформ України зі сторони Європейського союзу і як наслідок може призвести до заниження довіри до країни в цілому.

Крім того, оскільки завдяки розвитку віртуальних технологій одночасно розвивається світова децентралізована цифрова економіка, а більшість злочинних операцій пов'язаних з обігом віртуальних активів супроводжується використанням транскордонних фінансових операцій, для ідентифікації таких операцій необхідно утворювати міжнародні спільні слідчі групи для розкриття міжнародної злочинної діяльності.

До елементів розслідування кіберзлочинності майже завжди входить залучення спеціалістів з різних галузей знань для дослідження економічної та комп'ютерно-технічної складової, що потребує у подальшому оформлення висновків судових експертиз в якості процесуального доказу.

Оскільки Україна на сьогодні перебуває в інтеграційному шляху вступу до Європейського союзу вона має гармонізувати та адаптувати своє законодавство у відповідність праву ЄС в частині регулювання обігу віртуальних активів, враховуючи обов'язково необхідність вдосконалення інших законодавчих актів в тому числі законодавства про судову експертизу, що дозволить у майбутньому вдосконалити механізми міжнародної співпраці з усіма ланками державної влади та суб'єктами правосуддя.

ABSCHNITT 6.

RECHT UND VÖLKERRECHT

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- [1] Виявляйте, руйнуйте та стримуйте криптозлочинність за допомогою блокчейн-інсайтів, Chainalysis. офіційний вебсайт. URL: <https://www.chainalysis.com/law-enforcement/>
- [2] Дмитреєва Кристина Сергіївна, Іванова Ольга Вячеславівна, Криптовалюта як об'єкт дослідження судової економічної експертизи, *Нове українське право*, Вип. 6, 2021, с. 159 URL: <https://web.archive.org/web/20220117030250/http://www.newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/download/172/156>
- [3] Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», від 06 грудня 2019 року № 361-IX, Верховна рада України. Офіційний веб портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>
- [4] Лілія Мальон. Дослідження політики в контексті імплементації додатку XVII-3 Угоди про асоціацію. На шляху до Єдиного цифрового ринку ЄС: Телекомунікації. 2021. с. 4. ГО «Український центр Європейської політики». Офіційний вебсайт. URL: https://ucep.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/ucep_report_telecom_1.06.2021.pdf?utm_source=chatgpt.com
- [5] Обвинувачений розрахувався із постачальником шляхом безготівкового банківського переказу міжнародної криптовалюти в розмірі 0,6 біткоїна, що за курсом НБУ становило приблизно 600 доларів США, вирок суду від 09 квітня 2020 року, Єдиний державний судовий реєстр. Офіційний вебсайт. URL <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88749345>
- [6] Ольга Андреева. Європейські перспективи розбудови електронного уряду, «Інформаційне суспільство» 2013. Вип. № 1-2, с.184-185. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/andreeva_evropeiski.pdf?utm_source=chatgpt.com
- [7] Понад 3 мільярди гривень збитків: кіберполіція та слідчі Нацполіції викрили хакерів, які атакували провідні світові компанії, 28 листопада 2023 року, Національна поліція України. Офіційний вебсайт. URL <https://www.npu.gov.ua/news/ponad-3-miliardy-hryven-zbytkiv-kiberpolitsiia-ta-slidchi-natpolitsii-vykyrly-khakeriv-iaki-atakuvaly-providni-svitovi-kompanii>
- [8] Трамп заявив про створення стратегічного резерву з Bitcoin у США, 2024 р. Informator.ua. Вебсайт. URL: <https://informatoer.ua/uk/tramp-zayaviv-pro-stvorennya-strategichnogo-rezervu-z-bitcoin-u-ssha>
- [9] Цивільний кодекс України, від 16 січня 2003 року № 435-IV. Верховна рада України. Офіційний вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
- [10] Регламент (ЄС) 2023/1114 Європейського парламенту та Ради від 31 травня 2023 року про ринки криптоактивів та внесення змін до регламентів (ЄС) No 1093/2010 та (ЄС) No 1095/2010 та Директив 2013/36/ЄС та (ЄС) 2019/1937), (пункт 2 преамбули). Офіційний вебсайт Європейського союзу. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32023R1114>